

21-22 травня 2009 р. у ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”.

Мета конференції – фахове обговорення процесів глобальної фінансово-економічної кризи, конкурентоспроможності банківських систем, інтеграції банківської системи України у європейське і світове співтовариство.

У роботі конференції взяли участь понад 150 осіб, зокрема, провідні спеціалісти Національного банку України, представники Вищої школи Бундесбанку з Німеччини, Банківської школи м. Познань (Польща), Португальської філії AS “PrivatBank”, а також авторитетні науковці з Центрального банку Росії, Республіки Білорусь, з Курська, Автономної Республіки Крим, Києва, Дніпропетровська, Харкова, Полтави, Севастополя, Тернополя, інших міст України.

За підсумками конференції сформульовані висновки та розроблені рекомендації щодо розвитку міжнародної банківської конкуренції, прийняття економічних та управлінських рішень з метою підвищення ефективності діяльності банківської системи в контексті протистояння глобальній фінансово-економічній кризі.

До початку роботи конференції було видано збірник тез доповідей, у якому розміщено понад 140 публікацій науковців з різних країн світу.

На пленарному засіданні виступили з доповідями і взяли участь в обговоренні понад 150 науковців і фахівців-практиків.

Тематично роботу конференції було зосереджено на таких основних питаннях:

1. Конкурентоспроможність і модернізація банківської системи в контексті розвитку світової та національної економіки.
2. Формування конкурентоспроможності національної банківської системи та роль державного регулювання в забезпеченні конкурентного середовища на ринку банківських послуг.

Відкрив конференцію заступник голови оргкомітету, проректор ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, доктор економічних наук, професор **Сергій Миколайович Козьменко**. У своєму вітальному слові Сергій Миколайович зазначив, що для академії така конференція, яка стала вже традиційною, – важлива подія. Сьогодні фінансово-кредитна система нашої країни переживає складний час, хоча подібні проблеми властиві також і могутнішим, економічно захищеним країнам. Тому особливо актуальним сьогодні є обговорення процесів глобальної фінансово-економічної кризи, конкурентоспроможності банківських систем різних країн, інтеграції

банківської системи України в європейське і світове співтовариство, що і визначає актуальність тем виступів учасників конференції, їх практичну спрямованість. Принципово важливим є той факт, що конференція має науково-практичний характер, оскільки саме науково-практичні дослідження є основою глобальних суспільних змін.

З вітальним словом виступив також перший заступник директора Дирекції з банківського регулювання та нагляду **Зінченко Віктор Олександрович**. Привітавши учасників конференції з початком її роботи, Віктор Олександрович зупинився на нагальних проблемах економіки та фінансово-банківської системи України. Зокрема він зазначив, що ситуація залишається складною, має місце реальний спад економіки. Перший квартал цього року не приніс економічного поживлення, що спричинено насамперед поглибленням негативних тенденцій у світовій економіці й суттєвим зменшенням зовнішнього попиту на традиційну продукцію українського експорту, а з іншого – падінням внутрішнього попиту через уповільнення зростання доходів населення та ускладнення доступу до фінансових ресурсів. Складні макроекономічні умови разом із значним відтоком депозитів, несвоєчасне повернення кредитів негативно позначилися на діяльності банківської системи. Значно зменшилися обсяги кредитування, відбувається лише пролонгація раніше наданих кредитів, банки змушені згорнути активні операції, що позначається на зниженні основних показників їх діяльності, яке триває четвертий місяць поспіль. Водночас спостерігаються певні позитивні зрушення. Починаючи з квітня, ситуація в економіці та у фінансово-банківській системі дещо поліпшується – є стійкі тенденції до зниження темпів інфляції, припинено відплив коштів населення з банків. Адже, починаючи з жовтня минулого року, майже 95 млрд грн. вийшло з банків, з них 50 млрд грн. – це тільки вклади населення. За квітень-травень поточного року депозити фізичних осіб збільшилися на 2.2 млрд грн. за рахунок зростання депозитів у національній валюті. У квітні обсяги кредитів юридичним особам зросли на 1,3 млрд грн. за рахунок нарощування кредитування в національній валюті. З метою підтримання економічної активності в період кризи підписана програма співпраці між Україною і МВФ stand-by і вже вирішено питання про отримання другого траншу; підтримується ліквідність банківської системи, понад 100 банкам надані кредити для фінансування на суму 80 млрд грн.; відбувається стабілізація ситуації на валютному ринку (обмеження кредитування в іноземній валюті контрагентів, які не мають валютної виручки, проведення валютних інтервенцій, валютних аукціонів, введення обмежень на готівковому валютному ринку); завершується діагностичне обстеження банків зовнішніми аудиторами для визначення банків, які потребують додаткової капіталізації, визначаються джерела збільшення

капіталу; стимулюється укладення кредитно-депозитних угод в національній валюті; спрощена процедура реєстрації збільшення статутного капіталу банку тощо.

В.О. Зінченко також тезисно окреслив завдання подальшої перспективи, які зорієнтовані в основному на відновлення довіри до банківської системи України – визначення напрямків фінансового оздоровлення; реорганізація, а при необхідності і ліквідація проблемних банків; посилення контролю за дисципліною банків щодо виконання платіжних доручень клієнтів на повернення депозитів; покращення роботи тимчасових адміністрацій в проблемних банках і забезпечення їх прозорості і ефективної діяльності через процедуру звітування; стабілізація на валютному ринку через проголошення чітких курсових орієнтирів, поліпшення механізмів функціонування валютного ринку, умов проведення валютних аукціонів тощо.

Проблематика пленарного засідання була визначена нижчезазначеними доповідями.

Доповідь заступника керівника Апарату Ради Національного банку України – керівника експертно-аналітичного центру з питань грошово-кредитної політики Апарату Ради Національного банку України **Литвинова Олександра Олександровича** була присвячена аналізу наслідків кризи та вибору подальшої стратегії розвитку. На думку О.О. Литвинова, саме брак чіткого передбачення подальшого розвитку країни у даний час є чи не головною причиною відсутності послідовності та узгодженості дій усіх гілок влади, які фактично здійснюються за логікою “пожежних заходів” у нинішньому розвитку ситуації. Ситуація в економіці і в грошово-кредитній сфері залишається складною. Попередні підсумки економічного розвитку країни з початку року свідчать про збереження основних кризових тенденцій, що характеризуються продовженням падіння внутрішнього попиту, обмеженням доступу до зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування. Тому для того, щоб антикризові заходи мали позитивний ефект, а не загострювали кризу, вони повинні розроблятися, виходячи з єдиної антикризової стратегії, яка повинна формуватися на правильному баченні природи та каналів поширення кризи. Система антикризових заходів повинна не тільки і не стільки будь-якою ціною зупинити негативні процеси, а головним чином орієнтуватися на позитивний розвиток економіки “на виході” з кризи. На думку доповідача, цілком логічним є питання: чи потрібно рятувати існуючу докризову модель економіки, чи будувати нову, на якісно нових принципах? Адже існуюча модель ґрунтувалася, по-перше, на високому ступені залежності від кон’юнктури зовнішніх ринків; по-друге, на необхідності жорсткої фактичної прив’язки обмінного курсу гривні до

основної, з точки зору експортно-імпоротної кон'юнктури, курсоутворюючої валюти; по-третє, на формуванні системи фінансових відносин, яка забезпечує пріоритети експортно-імпортних операцій.

Гість конференції – професор Вищої школи Бундесбанку **Томас Діц** зосередив увагу учасників конференції на причинах розповсюдження глобальної фінансової кризи та інструментах боротьби з нею. У своєму виступі містер Діц розмежував категорії “фінансова криза”, “банківська криза” і “валютна криза”, показав можливі шляхи виходу з кризи на прикладі Німеччини та України, зупинився на ключових особливостях одного з 18 “пакетів порятунку” на рівні ЄС, а також обґрунтував об'єктивну необхідність забезпечення в сучасних умовах повної, включаючи політичну, гарантії всіх ощадних депозитів у Німеччині.

На думку містера Діца, для країн Східної Європи і України, зокрема, важливим моментом є адаптація міжнародних фінансових стандартів. Крім того, більше уваги необхідно приділяти формуванню і подальшій реалізації широкомасштабної програми виходу з кризи. Водночас містер Діц відзначив, що грошово-кредитна політика, яка проводиться Національним банком України, дуже схожа на дії центральних банків розвинених країн Західної Європи, однак в Україні порівняно з Німеччиною на сьогоднішній день спостерігається недостатня активність на міжбанківському ринку. Одним з ключових моментів подолання кризових явищ в економіці України є продовження співпраці і подальша підтримка МВФ. На сьогодні завдяки урядовим заходам припинено розгортання “спіралі” в розвинених західних країнах. Проте індикатори свідчать, що грошові ринки все ще знаходяться в напрузі і є потреба з боку центральних банків в регулюванні короткострокової ліквідності банківської системи. Тому пріоритетним завданням залишається розробка комплексної програми урядової підтримки і аналіз інструментарію, що використовується, з боку центральних банків щодо його ефективності.

Доктор економічних наук, професор, заступник керівника центру – начальник відділу стратегії монетарної політики експертно-аналітичного центру з питань грошово-кредитної політики Апарату Ради Національного банку України **Яременко Олег Леонідович** виступив з доповіддю про перспективи посткризового розвитку фінансової системи, в якій сформулював своє бачення подальшого розвитку світової та української економіки. Олег Леонідович вважає, що на сьогодні суспільство стоїть перед вибором – стабільність чи свобода? Питання це виникає внаслідок глобалізаційних процесів та причин кризи, яку переживає світова економіка сьогодні. Причому відкладення цього вибору тотожно відкладенню глобалізації, яка неможлива без інституційного підґрунтя, й темпи якої зараз уповільнюються. О.Л. Яременко зазначив, що криза має

фінансовий характер і причиною її є проблеми останнього десятиріччя, адже за останні 10 років спостерігалось стійке зростання світової економіки без різких спадів при одночасному нагромадженні різноманітних ризиків. Проблеми, які доводиться долати сьогодні, були достатньо і чітко прогнозовані у 2006 році. Доповідач вважає, що сьогодні необхідно не тільки боротися з кризою як такою, а й чітко визначитися, до чого ми повинні дійти внаслідок боротьби з нею, зрозуміти, що нас чекає в середньостроковій перспективі; необхідно сконструювати нову ідеологію регулювання фінансового ринку. Не можна ігнорувати роль ризику як індикатора ринкових процесів, логічно, що після періоду дуже “дешевих” грошей, які призводять до безвідповідальності, повинен прийти період “дорогих” грошей.

Професор банківської школи м. Познань **Юзеф Хабер** виступив з доповіддю на тему: “Повернення до державної інтервенції як “нового інструмента” глобальної економіки”. На думку доповідача, особливістю сучасної глобальної фінансової кризи є те, що ця криза – результат сукупності не тільки економічних, але і політичних дій. Процес вилучення іноземних прямих інвестицій з Центральної і Східної Європи – це одна з найважливіших особливостей сучасної кризи. Крім того, глобальна фінансова криза спровокувала зміщення акцентів у міжнародних відносинах від конфліктів на Близькому Сході до певних фінансових трансформацій, які потребують посилення ролі держави у вирішенні глобальних проблем. Водночас незаперечним фактом є повернення державного втручання навіть у функціонування високорозвинених західних економік, враховуючи при цьому найрозвиненіші економіки країн Євросоюзу. На сьогодні державне втручання в економічні процеси у контексті обраної глобальної стратегії, спрямованої на уповільнення кризових явищ, – це об’єктивна необхідність і реальність.

Журавльова Юлія Анатоліївна – старший дослідник відділу аналізу стабільності фінансового сектору Департаменту досліджень та інформації Центрального банку Російської Федерації – акцентувала увагу учасників конференції на аналізі взаємозв’язку факторів нестабільності на валютному ринку з банківською кризою. На думку доповідачки, зростання загрози валютних криз було пов’язане з відкриттям фінансових ринків, внаслідок чого мало місце розкручування небезпечної спіралі: іноземні інвестори розміщують свій капітал на біржі та ринку нерухомості, від цього зростають курси акцій і нерухомості, як наслідок фірми в змозі залучити ще більше кредитів під активи, які все більше дорожчають. При цьому ніхто не хоче думати про те, що експансія капіталу може виявитися надмірною. А неочікуваний відтік капіталу призводить не тільки до падіння валютного курсу, а і до краху біржі та ринку нерухомості. Чинником, який призводить

в рух ланцюг подій, які зумовлюють кризу, найчастіше стає різке зростання процентних ставок в результаті спекуляцій на валютному ринку. Взаємозв'язок між банківським сектором і ситуацією на валютному ринку може здійснюватися як в рамках реакції на динаміку фундаментальних факторів, так і не фундаментальних, які формують взаємообумовлену динаміку процесів на валютному ринку і в банківській сфері.

ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” на пленарному засіданні конференції представляла **Кремінь Вікторія Михайлівна**, аспірант кафедри фінансів, яка виступила з доповіддю на тему “Вплив міжнародних фінансових конгломератів на розвиток фінансового ринку України”. Доповідачка зазначила, що функціонування фінансового ринку у ХХ ст. супроводжувалося розвитком фінансової інтеграції та фінансової конвергенції, наслідком чого стало формування нової інституціонально-організаційної форми фінансового посередництва – фінансового конгломерату. За останні десятиліття діяльність фінансових конгломератів набуває глобального характеру, що перетворює їх на одних з найбільш активних і потужних гравців світового фінансового ринку. Розвиток конвергентно-інтеграційних механізмів співпраці фінансових посередників та формування на цій основі їх об'єднань відбувається не тільки в країнах з високорозвиненим фінансовим ринком, але й останнім часом набуває все більшого поширення на ринках країн, які розвиваються і перебувають у процесі структурної трансформації. Активізація цих процесів на вітчизняному фінансовому ринку значною мірою пов'язана з приходом в Україну потужних міжнародних фінансових конгломератів. Характер впливу міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний фінансовий ринок проявляється, з одного боку, особливостями їх діяльності, які визначаються масштабами охоплення сегментів фінансового ринку, їх активністю і розміром. З іншого боку, вплив визначається національними засадами регулювання діяльності висококонвергентних інтегрованих посередників. Крайніми “точками” прояву впливу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України, з одного боку, може стати підвищення ефективності фінансового посередництва, а з іншого – формування залежності функціонування і розвитку фінансового ринку від їх діяльності.

Проблему ролі сучасних грошей у ХХІ ст. розкрив у своїй доповіді головний економіст відділу аналізу розвитку грошово-кредитного ринку управління аналізу та прогнозування розвитку грошово-кредитного ринку Департаменту монетарної політики Національного банку України **Романчукевич Віталій Вікторович**. На його думку, глобальна світова криза, яка “потрясає” сьогодні країни і континенти, – це особливе явище, якого людство ще не знало. Воно безумовно належить до категорії явищ,

що не мають аналогів у світовій історії і кардинально змінюють світовий порядок, всі економічні процеси. І тому для його аналізу, осмислення і подолання потрібний неординарний підхід, що переглядає всі застарілі економічні догми і стереотипи. Сьогодні стає очевидною потреба в принципово іншому підході до формування грошової маси в країні, в переосмисленні нашого ставлення до цілей і функцій комерційних банків і банківської системи в цілому. Значення комерційних банків полягає не просто в перерозподілі тимчасово вільних грошових ресурсів, а і в активній участі в їх формуванні в процесі кредитної діяльності. Лише в цьому випадку можуть створюватися необхідні передумови для реалізації наявного в країні потенціалу економічного зростання при активному кредитуванні реального сектора економіки та національного виробника. Грошова емісія центрального банку повинна спрямовуватися на забезпечення кредитної емісії комерційних банків і сприяти їх реальній активізації всередині країни.

Із змістовною доповіддю про економічну політику за Кейнсом як альтернативу адміністративізму при подоланні кризи виступила кандидат економічних наук, доцент, завідувача кафедрою банківської справи Поліського державного університету **Золотарьова Ольга Олександрівна**. Згідно з основними постулатами кейнсіанської теорії рецесійний розрив в економіці долається за допомогою експансіоністської бюджетно-податкової політики, сутність якої полягає в тому, що витрати держави збільшуються, компенсуючи стиснення сукупного попиту, тоді як фіскальне навантаження на економіку зменшується. У результаті цього формується дефіцит державного бюджету, який фінансується через залучення в обіг елементів національного багатства та додаткової ліквідності. Україна і Білорусь немає таких можливостей фінансувати дефіцит державного бюджету, які є в розвинених країнах, у Китаї та Росії. І все ж урядам наших країн можна успішно проводити повноцінну кейнсіанську політику. На думку Ольги Олександрівни, для цього необхідно знайти шляхи залучення в обіг виробничих фондів і землі, щоб це не супроводжувалося падінням цін на найважливіші складові національного багатства, а також різко збільшити рівень монетизації. При цьому додаткова грошова маса повинна бути пов'язана самостійними оборотами структурного та людського капіталу.

Доповідь старшого дослідника відділу аналізу стабільності фінансового сектора Департаменту досліджень та інформації Центрального банку Російської Федерації **Грігорьєва Дениса Євгеновича** була присвячена проблемам страхового захисту приватних інвесторів у банках в умовах кризових явищ в економіці Росії. У своїй доповіді Денис Євгенович зазначив, що світова фінансова криза негативно позначилась на приватних

інвестиціях в Росії. Причини цього впливу полягають не тільки у зменшенні частки заощаджень в структурі використовуваного доходу, а і в збитковості вкладень в окремі фінансові інструменти та зростання неспекулятивних ризиків інвестиційної діяльності. Для мінімізації таких ризиків можуть використовуватися страхові механізми захисту інвесторів, які в російській банківській системі представлені системою страхування вкладів та окремими механізмами страхування відповідальності банків при обслуговуванні інвестиційних операцій. Значною проблемою стало зменшення зацікавленості страхових компаній в розробці нових продуктів для страхування відповідальності банків, а також скорочення інтенсивності міжнародного обміну досвідом щодо досліджуваного питання. Це значною мірою гальмує розвиток страхових механізмів і не дозволяє в повному обсязі використовувати їхній потенціал для мотивації приватних інвесторів. Однак, незважаючи на зазначені проблеми, Урядом Росії та державними органами нагляду і регулювання діяльності учасників фінансового ринку розробляються та реалізуються заходи щодо підвищення безпеки інвестиційної діяльності приватних інвесторів. Для підвищення ефективності таких заходів в окремих випадках підтримується зв'язок з профільними недержавними організаціями.

Про проблеми готівкового обігу на конференції говорив заступник начальника відділу готівкового обігу і касових операцій Управління Національного банку України в Харківській області **Столярук Дмитро Борисович**, який зазначив, що фінансова криза спричинила різке збільшення готівки в обігу. Причина цього полягає у масовому відпливі депозитів із банківських установ та ажіотажному попиту на готівку. На сьогодні, як і раніше, готівка залишається найбільш ліквідним активом, попит на який особливо зростає під час зменшення довіри до банківської системи. Збільшення готівки в обігу вимагає оптимізації її потоків усередині країни. Враховуючи рівень розвитку виробництва товарів та послуг, всі області України, на думку доповідача, можна поділити на дві групи: перша – області, які пускають готівку в обіг (емісійні), друга – області, що вилучають готівку з обігу (ремісійні). Найбільшими емісійними областями в Україні є Донецька, Дніпропетровська, Луганська області, в яких не розвивається виробництво товарів кінцевого споживання. Ремісійними в Україні традиційно вважаються області, які мають великі оптові торговельні центри (Одеська, Харківська, Чернівецька). Рух готівки між регіонами як об'єктивне явище буде існувати завжди, і тому завдання Національного банку України та його обласних управлінь полягає в пошуку шляхів оптимізації цих потоків.

Заступник начальника з індивідуального бізнесу АКІБ “УкрСиббанку”. **Купрієнко Оксана Володимирівна** акцентувала увагу учасників

конференції на проблемі та напрямках вдосконалення депозитних програм в умовах дефіциту фінансових ресурсів комерційних банків. Зокрема, доповідачка зазначила, що кошти населення, розміщені на депозитних та поточних рахунках, є одним з основних джерел формування фінансової ресурсної бази українських банків. В умовах фінансової кризи залежність банків від цього ресурсу значно збільшується. Підвищення депозитної активності населення залежить від соціально-економічних показників розвитку країни в цілому, рівня інфляції та інфляційних очікувань, надійності банківської системи, функціонування Фонду гарантування вкладів, а також актуальності депозитних програм і їх відповідності потребам клієнтів. Зміна ситуації на фінансовому ринку і, як наслідок, зміна потреб клієнтів вимагають розробки нових цінових і нецінових пропозицій за депозитами. До цінових пропозицій доцільно віднести пропозицію максимально високих процентних ставок по короткострокових (1–3-місячних) депозитах, застосування складної схеми нарахування відсотків, пропозицію розміщення депозиту із застосуванням бонусу; застосування “ярусних” ставок, що передбачає прогресивні ставки залежно від розміру депозиту; застосування підвищеної процентної ставки при введенні незнижуваного залишку по депозиту. До нецінових чинників належить: запровадження гнучкого депозиту, який передбачає схему роботи в режимі поточного рахунка, дає можливість поповнення, зняття коштів без обмеження сум і строків, без втрати нарахованих відсотків; іпотечного депозиту, який дозволяє накопичення на депозитному рахунку суми первісного внеску для оформлення кредиту в цьому ж банку; мультивалютного депозиту; депозиту в дорогоцінних металах.

Багато цікавих і змістовних доповідей було зроблено також на секційних засіданнях. Виступили та взяли участь в обговоренні нагальних проблем міжнародної банківської конкуренції в глобалізованому світі: начальник відділу прогнозування розвитку грошово-кредитного ринку управління аналізу та прогнозування розвитку грошово-кредитного ринку Департаменту монетарної політики Національного банку України **Лепушинський Володимир Олександрович**; викладач Державного університету – Вища школа економіки (м. Москва) **Белоусова Вероніка Юрївна**; головний економіст відділу міжнародної економіки Департаменту економічного аналізу та прогнозування Національного банку України, кандидат фізико-математичних наук **Домрачев Володимир Миколайович**; помічник виконавчого директора Секретаріату заступників Голови та виконавчих директорів Національного банку України **Мельник Катерина Костянтинівна**; кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Севастопольського національного технічного університету **Вожжов Сергій Павлович**; заступник начальника відділу

досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень **Сомик Анжеліка Василівна** та багато інших науковців і практиків.